

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Autoportréty
Self-portraits
Bakalářská diplomová práce

Vypracovala: Klára Juřeníková

Obor: Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání (maior)
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání (minor)

Vedoucí práce: MgA. Svatopluk Klesnil

Olomouc, 2022

Čestně prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně za použití literatury a pramenů uvedených v seznamu zdrojů informací.

Datum: 20.6.2022

Podpis:

Děkuji těm, kteří mi pomáhali při procesu fotografování, a děkuji vedoucímu práce, MgA. Svatopluku Klesnilovi, za jeho vstřícnost a rady, které byly vždy užitečné.

ÚVOD	4
PRŮŘEZ HISTORIÍ FOTOGRAFIE AUTOPORTRÉTU.....	5
AUTOPORTRÉT DNES (OBRAZEM)	18
PROCES VZNIKU SOUBORU MÝCH AUTOPORTRÉTŮ	25
AUTOPORTRÉTY – JSEM GENIUS LOCI SVÉHO DOMU.....	28
ZÁVĚR	32
ANOTACE.....	33
RESUMÉ	34
SEZNAM ZDROJŮ INFORMACÍ	35

Text je doprovodem k praktické bakalářské práci.

ÚVOD

Fascinuje mě vnitřní podstata člověka. Zvědavost považuji za jednu z nejcennějších vlastností. Baví mě objevovat to, jaký kdo ve skutečnosti je, jak se na sebe nabalují jednotlivé vrstvy osobnosti, až se nakonec skládají v jeden celek. Je zajímavé pozorovat, kdo se co snaží zakrýt a co se naopak odváží ostatním odhalit, co ze sebe nechá ostatní uvidět. Do jaké míry je vůbec možné opravdu znát druhého člověka a do jaké míry lze skutečně znát sám sebe? Kvůli takovým a podobným úvahám jsem si pro svou bakalářskou práci vybrala právě téma portrétu, a konkrétně autoportrétu. I přes to, kolikrát už toto téma bylo zpracováno, doufám, že jsem schopná přistoupit k projektu nově a svěže, a to, co se týče myšlenek i pojetí fotografií.

Autoportrét je definován jako výtvarné dílo, na němž autor zobrazuje sám sebe. V této bakalářské práci se věnuji autoportrétu ve fotografii. Nejprve na příkladech vybraných osobností fotografie procházím historií vývoje autoportrétu. U jednotlivých umělců rozebírám možné zdroje jejich inspirace, jejich myšlenky a osobní příběhy, protože to je to, co formuje tvorbu každého umělce. Následně se zaměřuji na současné fotografie a fotografky autoportrétu. Zajímá mě jejich rozličný přístup k tématu a hledám spojitosti či rozdíly mezi jejich a mým pojetím tématu. Nakonec popisuji proces tvorby mých vlastních autoportrétů. Přiznávám se k tvůrčím blokům, špatným nápadům i těžkostem, které se mi stavěly do cesty, popisuji pravdivě, jak to bylo, od prvního nápadu až po finální pojetí a zpracování projektu, protože věřím, že i v tom je něco přínosného.

Praktická část práce sestává ze souboru fotografií, ve kterých se snažím o zachycení mé osoby. Skrz celý proces se rozebírám a zase skládám, snažím se zjistit, kam patřím, přes návrat tam, odkud vycházím. Soustředím se na domov a pocit, jaký mám, když jsem doma, protože někdy je domov jediným místem, kde člověk existuje ve své pravé formě, podobě. S příchodem dospělosti pro mě domov přestává reprezentovat jen bezpečné známé útočiště. Nabývá dalšího významu a stává se symbolem minulého, všeho již proběhnuvšího. Představuje jistou nostalgickou neměnnost, podivně klidnou bezčasou konstantu. Tento nový pocit mě zneklidňuje, nevím, jak s ním naložit, a právě snaha zpracovat ho a více mu (a sama sobě) porozumět mě přivedl k mému pojetí tématu autoportrétu. Věříte na duchy? Jestli mám být k něčemu pevně připoutána, pak jsem a budu zcela jistě duch místa, duch svého domu, genius loci. (Jsou to kořeny, které můžu cítit vždycky, když zahýbu prsty u nohou, a nezbavím se jich tak stejně, jako se ony nezbaví mě.)

PRŮŘEZ HISTORIÍ FOTOGRAFIE AUTOPOTRÉTU

Historický vývoj žánru autoportrétu prezentuji na příkladech mnou vybraných autorů. Vybrala jsem právě tyto fotografy a fotografky proto, že výrazně přispěli k vývoji autoportrétu, jejich pojetí a přístup k zobrazení sebe sama přinesly něco nového a mezi ostatními vynikaly. Zajímá mě zdroj jejich inspirace a motivace za jejich tvorbou.

ROBERT CORNELIUS (1809-1893)
Autoportrét, 1839

Za první autoportrét, který byl kdy vyfotografován, je považován ten od Roberta Cornelia z roku 1839¹. Americký fotograf z Filadelfie, chemik amatér a průkopník fotografie pomocí daguerrotypie, procesu, který byl vynalezen Louisem Daguerrem teprve o pár měsíců dříve, zachycuje sám sebe stojícího za rodinným obchodem. Ruce má zkřížené na hrudi, na sobě kabát, vlasy divoce pocuchané. Tváří se vážně, neusmívá se, nedívá se do fotoaparátu. Proto, že to charakter procesu vyžadoval, Cornelius fotografoval na dlouhý expoziční čas. Zatímco mnozí budoucí fotografové užívají dlouhý expoziční čas u svých snímků kreativně, k tomu, aby rozmazáním zachytili pohyb, Cornelius tak nečiní – snaží se naopak o to, aby výsledný snímek byl ostrý a zachycoval ho tak v co nejvěrnější podobě.

Ze zadu je na fotografii samotným autorem vyveden nápis:

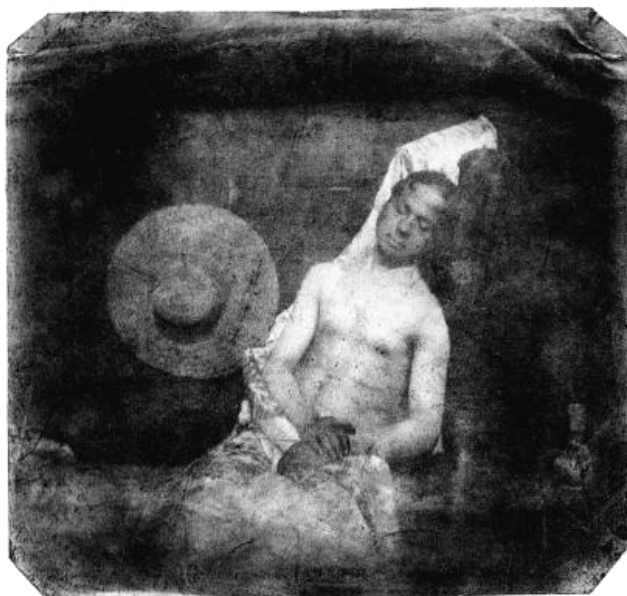
The first light picture ever taken. 1839.²

Tedy ve volném překladu: První světelný obraz, který byl kdy zachycen.

¹ A Story of the Proto-Selfie: Self Portrait Photography and Photographers | Widewalls. *Widewalls / Modern & Contemporary Art Resource* [online]. Copyright © 2013 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.widewalls.ch/magazine/self-portrait-photography-photographers>

² See the very first (surprisingly handsome) selfie... from 1839 - CNET. *Product reviews, advice, how-tos and the latest news - CNET* [online]. Copyright © 2022 CNET, a Red Ventures company. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.cnet.com/culture/see-the-very-first-surprisingly-handsome-selfie-from-1839/>

Sama fotografie není zajímavá kompozičně ani obsahem. Autor zobrazuje jednoduše sám sebe, bez rekvizit, bez prostředí, které by nám o něm cokoli napovědělo. Přesto póza, kterou zaujal, zkřížené ruce a pohled stranou, naznačují něco o jeho povaze, z fotografie vyzraňuje sebevědomí a rozhodnost. Pro autoportrét jako žánr je tento snímek významný především tím, že je úplně první.

HIPPOLYTE BAYARD (1801-1887)
Self-portrait as a drowned man (Autoportrét jako utonulý), 1840

Za další milník ve fotografii autoportrétu bych označila autoportrét francouze Hippolyta Bayarda. Bayard byl finanční úředník, ale většinu svého volného času se věnoval fotografii. Zhruba ve stejnou dobu, jako objevil objevil Daguerre techniku daguerrotypie (rok 1839), přišel Bayard s technikou přímého pozitivního tisku. Francouzská akademie věd ale o jeho objev neměla zájem, protože slavného vynálezce na poli fotografie už měli - Daguerre.³ Bayard byl tedy zastíněn. Roky experimentování přišly vniveč. Zklamaný a zhrzený umělec proto vytvořil svůj portrét, na kterém zinscenoval vlastní sebevraždu, zobrazil sám sebe jako utonulého. Ve skutečnosti pochopitelně zůstal naživu, a právě proto je tato fotografie tak důležitá pro vývoj autoportrétu. Fotografie jako médium byla vynalezena k zachycení reality v její nejvěrnější podobě, proto jakákoli manipulace s ní neměla prvotně opodstatnění. Schopnost zachytit věci pravdivě tak, jak jsou, měla být předností fotografie. Bayard ale přistoupil k médium z úplně opačného úhlu a poprvé ji využil ke kreativnímu vyjádření toho, co cítil – hněvu,

³ Hippolyte Bayard — Google Arts & Culture. *Google Arts & Culture* [online]. Dostupné z: <https://artsandculture.google.com/entity/hippolyte-bayard/m02117k?hl=cs>

zrady a frustrace. Přináší do autoportrétu výraz, vyjádření, názor, myšlenku. Jedná se o první autoportrét, který byl naaranžovaný, nahraný a nachystaný tak, aby obsahoval a následně na diváka přenesl určitou emoci. K fotografii autor napsal také text.

“The corpse which you see here is that of M. Bayard, inventor of the process that has just been shown to you. As far as I know this indefatigable experimenter has been occupied for about three years with his discovery. The Government which has been only too generous to Monsieur Daguerre, has said it can do nothing for Monsieur Bayard, and the poor wretch has drowned himself. Oh the vagaries of human life...! He has been at the morgue for several days, and no-one has recognized or claimed him. Ladies and gentlemen, you'd better pass along for fear of offending your sense of smell, for as you can observe, the face and hands of the gentleman are beginning to decay.”⁴

Ve volném překladu: „Tělo, které zde vidíte, patří panu Bayardovi, vynálezci procesu, který vám byl právě předveden. Pokud vím, tento neúnavný experimentátor věnoval svému vynálezu okolo tří let času. Vláda, která byla až příliš štědrá k panu Daguerrovi, řekla, že pro pana Bayarda nemohou udělat nic, a tak se ten ubožák utopil. Ach, vrtochy lidského žití...! Několik dní ležel v márnici, ale nikdo ho nepoznal, ani si ho nevyzvedl. Dámy a pánové, měli byste raději poodstoupit, abyste neurazili svůj čich, protože jak můžete vidět, obličej a ruce gentlemana už se začínají rozkládat.“

Hippolyte Bayard tímto dramatickým textem předkládá fiktivní příběh, kde vypráví sám o sobě a o svém utrpení. Poukazuje na vládu, která ho odmítla, i vynálezce, který sklidil slávu místo něj, a dodává další informace k pochopení a prohloubení působivosti výjevu na fotografii. V dnešní době by takovýto text mohl být považován za anotaci. Bayard, ač uražený a zklamaný, se tímto počinem nesmazatelně zapisuje do historie a posouvá autoportrét o kus blíže k umění.

⁴ Hippolyte Bayard (The J. Paul Getty Museum Collection). *Getty: Resources for Visual Art and Cultural Heritage* [online]. Dostupné z: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103KH7>

CLAUDE CAHUN (1894-1954)

Autoportrét, 1927

Autoportrét, nedatováno

Do převážně mužského světa umělců a bohémů vstupuje ve dvacátých letech 20.století Claude Cahun, rozená jako Lucy Renée Mathilde Schwob. Tato francouzská avantgardní umělkyně, surrealistická fotografka, se neidentifikovala ani jako žena ani jako muž, vybrala si genderově neutrální pseudonym a stejně prezentovala světu i sama sebe⁵. Zabývala se otázkou vlastní identity, byla tím, kým se cítila být. Zastávala myšlenku, že na pohlaví nezáleží. Spíše než že by se otázkou vlastní identity trápila, ji předkládala druhým, provokovala společnost k přemýšlení. Ve svých autoportrétech na sebe obléká divoké kostýmy a masky, pomocí líčidel přetváří sama sebe do mnoha rozličných podob, mate okolí, revoltuje proti většinovému očekávání společnosti dvacátých let. Je anděl, skinhead, šašek, vzpěrač, panenka, židovka, mladík, ale i prostovlasá nenalíčená žena. Autoportréty Claude Cahun představují revoluci, kterou žila. Pomocí zobrazení sebe samé v různých podobách zkoušela, kým by mohla být, kým vším byla. Vypadá to, jako by si hrála, přesto je v jejích fotografiích zároveň i cosi znepokojivého, skrytého, tajemného. Nikdy se neusmívá, vždy jen pozoruje diváka z bezpečí svého převleku, schovaná ve své masce.

⁵ Famous Self Portrait Photographers Who Define the Genre. *My Modern Met – The Big City That Celebrates Creative Ideas* [online]. Copyright © 2022. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/famous-self-portrait-photographers/>

“Under this mask, another mask. I will never be finished removing all these faces.”⁶

Ve volném překladu:

„Pod touto maskou je další maska. Nikdy nebudu hotová se snímáním všech těch tváří.“

ANDY WARHOL (1928-1987)

Autoportrét v ženském převleku (Self-portrait in Drag), 1981

Autoportrét v ženském převleku, (Self-portrait in Drag), 1982

“I am a deeply superficial person.”⁷

„Jsem hluboce povrchní člověk.“

Andy Warhol, vůdčí osobnost americké avantgardy šedesátých let a extravagantní bohém zpracováváním vlastní identity v jistém smyslu odpovídá na práci Claude Cahun. Za svůj život vytvořil velké množství autoportrétů. Některé z nich byly vyloženě pop-artové, s pro něj typickými výraznými kontrastními barvami a čistými plochami, jiné byly v zásadě všednějšího rázu, ale ty, které mě zajímají,

⁶ Claude Cahun Quotes (Author of Disavowals). *Goodreads / Meet your next favorite book* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/author/quotes/443494.Claude_Cahun

⁷ Andy Warhol On Business, Celebrity And Life. *Forbes* [online]. Copyright © 2022 Forbes Media LLC. All Rights Reserved [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/dinagachman/2013/08/06/andy-warhol-on-business-celebrity-and-life/>

jsou jeho autoportréty v ženském převleku. Ačkoli on a Cahun žili každý v jiné době, vidím mezi nimi spojitost. Oba pomocí svých autoportrétů zkoumali svou identitu, sexualitu a to, jak souvisí s pohlavím. Používali autoportrét a převleky jako nástroj. Stylizace do role ženy či muže, do opačného pohlaví, je hrou a zároveň pokusem, introspekci do života někoho jiného. Warhol se běžně pohyboval v prostředí trans komunity, mezi Drag Queens a homosexuály. Drag Queens pro něj představovaly vše, co je na světě okouzující, fascinující. Obdivoval, jak žijí, jak se každý den za někoho převlékají, bylo v tom divadlo, drama, napětí, umění. Být Drag Queen znamenalo být divou, šílenou, svobodnou, odvážnou múzou stavějící proti sobě ideál dokonalé krásy a vlastní tělesnost.⁸

Warhol miloval převleky, na některé večírky chodíval oblečený a nalíčený jako jeho Neodrag persona. V lecčem jeho autoportréty jako Drag Queen připomínají Man Rayovo fotografování Marcela Duchampa, který byl na portrétech převlečený za své ženské alter ego. Warhol střídá různé typy paruk, je perfektně nalíčený, ale místo toho, aby si vzal šaty, zůstává neoblečený nebo v typicky mužském kusu oděvu, košili s kravatou. Nechává tak vyniknout dvojakost, nejasnost a nepodstatnost identity. Pomocí vlastní transformace pokládá společnosti otázku, zda je důležité to, jestli je mužem nebo ženou, zda to má skutečný význam pro to, kým je.

VIVIAN MAIER (1926-2009)
bez názvu, nedatováno

⁸ Andy Warhol's Queens | Dazed. *Dazed & Confused Magazine* | Fashion, Art, Music, Film, Ideas | Dazed [online]. Dostupné z: <https://www.dazeddigital.com/fashion/article/17856/1/andy-warhols-queens>

Úplně opačný přístup k autoportrétu představovala Vivian Maier. Nepřevlékala se za nikoho jiného, nesnažila se vyjádřit, co cítí, pomocí přetváření či jakéhokoli zvýraznění své osoby. Pracovala jako chůva v New Yorku a v Chicagu a fotografování se věnovala celý svůj život.⁹ Fotografie, které pořídila, ale nikdy nikomu neukázala, fotografovala jen pro sebe a její práce byla objevena náhodou a oceněna až po její smrti. Podařilo se jí vytvořit obrovský soubor, přes 100 000 fotografií – portréty lidí, které potkala v ulicích města, situace, které ji zaujaly, a také autoportréty. Maier pracuje velmi precizně, hravě a tvořivě s kompozicí, perspektivou, odrazem světla, zrcadlením, světlem a stíny a s jejich vzájemným působením – to jsou její přednosti, její způsoby vyjádření, tím její autoportréty vynikají. Ve světě umění je neobvyklé, že umělec nemá potřebu své umění nikde prezentovat. Její až obsesivní zapálení pro fotografii a zároveň potřeba skrývat svou práci a držet ji jako tajemství a k tomu ještě fakt, že Maier zemřela dříve, než byly její fotografie objeveny, a tak už ke své práci nikdy nic neřekne, ji činí tajemnou, nepolapitelnou, neuchopitelnou. Dle lidí, co ji znali, byla Vivian Maier velmi uzavřené povahy, vše, co vytvořila, bylo jen pro ni samotnou. Její fotografie však nesou autentickou, přirozenou, citlivou a cennou výpověď o tom, jaký byl svět, ve kterém žila, jak ona sama ten svět viděla a jak viděla (ve všech lesklých površích) samu sebe.

FRANCESCA WOODMAN (1958-1981)
Sebeklam #1 (Self-deceit #1), 1978
bez názvu, ze série Andělé (Angels series), 1977

⁹ Vivian Maier: Portraits of America and Self – Speakeasy News. *Speakeasy News – L'actualité au cœur des cours d'anglais* [online]. Copyright © Estate of Vivian Maier, Courtesy of Maloof Collection and Howard Greenberg Gallery, NY [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.speakeasy-news.com/vivian-maier-portraits-of-america-and-self/>

Jako velmi talentovanou a přitom tragickou figuru fotografie autoportrétu vnímám osobu americké fotografky Francescy Woodman. Pocházela z rodiny umělců, k tvoření byla vedena od narození a k umění přistupovala s velkou vážností. Fakt, že spáchala sebevraždu skokem z okna v pouhých dvaceti dvou letech vrhá stín na její práci, pozorovatele to nutí v jejích ponurých zobrazeních jí samé vidět náznaky její deprese či přímo předzvěst toho, že si umělkyně nakonec vezme život. Její autoportréty, jakkoli moc jsou některé z nich děsivé, působí ale něžně a zároveň silně, opravdově a zároveň hravě. Woodman umísťuje sama sebe, své tělo, do různých prostor, splývá s nimi, někdy mizí více, někdy méně, to záleží na tom, jestli chce být vidět a co chce, aby viděl divák. Pracuje s vlastním fyzickým, s nahým ženským tělem jako objektem, zpředměťuje ho.¹⁰

„Nejsou to doopravdy autoportréty. Není, to tak, že by se opravdu snažila o sobě ostatním něco odhalit. Je to spíš jako by její tělo bylo pro ni materiálem,“ popsala tvorbu Woodman Jennifer Blessing, kurátorka v Guggenheimově muzeu v New Yorku, která měla na starost autorčinu výstavu fotografií v roce 2012.

Jeví se jako duch, přízrak. Ztělesňuje surrealismus, temnotu i poetiku gotiky, vybírá si prostředí, která jsou jakoby bezčasá, která existují v každé době, a to dodává jejím fotografiím nádech nadčasovosti, nezařaditelnosti, věčnosti. Tím, že se zobrazuje jako anděl, duch nebo pouze tělesný objekt vyskytující se v jistém prostoru, vyvolává přirozeně dojem, že přemýšlí o vlastní existenci, o životě, o smrti, o důvodu a smyslu žití. Hřbitovy, náhrobní kameny, prázdné místnosti, rozmazaná tvář, pohyb, čirá energie, snovost, experiment, dynamika mezi přítomností a absencí, mezi zjevením a zmizením – to všechno je Francesca Woodman. Často fotografovala na dlouhý expoziční čas a v prostoru se pak během fotografování pohybovala – záměrně tak vytvářela snímky, na kterých je její figura částečně či celá rozmazaná, míhá se v pohybu, vibruje, rozplývá se, ztrácí se a zase se vynořuje úplně jasně. Může to být komentář k tehdejšímu postavení ženy ve společnosti či vyjádření její vlastní touhy po uznání a zároveň frustrace z toho, že nepřichází. Ztrácení a hledání své osoby, schovávání do skříně, do vany, do tapety na stěně. Být viděna a zároveň se neukázat celá. Na to, že za svůj život vytvořila několik stovek fotografií, je celá její práce velmi soudržná, kontinuální, spojená jako jeden obrovský fotografický soubor.¹¹ Fotografie, které vytvářela, často nechávala bezejmenné, ale když už nějakou pojmenovala, používala mnohdy celé věty nebo slovní spojení jako například: „and I had forgotten how to read music“ (a zapomněla jsem, jak se čte z not) nebo: „on being an angel“ (o bytí andělem). Takovéto poznámky psala přímo na

¹⁰ Francesca Woodman, Artist, and the Family She Eclipsed - The New York Times. *The New York Times - Breaking News, US News, World News and Videos* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2011/01/19/movies/19wood.html>

¹¹ Why Francesca Woodman's defiant self-portraits are the prototype for the 'female gaze' | Sleek Magazine. *Sleek Magazine* [online]. Dostupné z: <https://www.sleek-mag.com/article/photography-francesca-woodman-prototype-female-gaze-co-berlin/>

okraj fotografií a dodávala jim tak příběhovost. Způsob, jakým pracovala, mě baví a zčásti děsí – to je ale ten fascinující prvek. Z její tvorby je cítit zápal, potřeba tvořit a procesem tvoření něco říct, nemít strach. Z výpovědí jejích blízkých byla osobou velmi intenzivní a živou, a stejná nebojácná energie nepopíratelně vychází i z jejího díla.

CINDY SHERMAN (*1954)
Bez názvu #193 (Untitled #193)
Bez názvu #475 (Untitled #475)

Cindy Sherman je královnou převleků a „absolutní autoportrétistkou“ – figuruje totiž ve všech svých fotografiích. Autoportréty, které vytváří, ale nezachycují skoro nic z ní samotné. Její obličej a tělo slouží jako podklad pro další vrstvu, kterou na ni autorka položí, naaranžuje, nastraží. Sherman se maskuje za filmové hvězdy, klauny, figury ze slavných obrazů, historické osobnosti, svaté madony, stárnoucí dámy, teenagery či jakékoli vizuálně zajímavé postavy, které si vymyslí. Své snímky pouze čísluje. Sice je ve všech přítomná, ale divák se o ní z jejích autoportrétů nedoví, jak ve skutečnosti vypadá a už vůbec ne to, jaká je. Vtěluje se do postav, které představuje, mění se v ně jako chameleon.

V dětství si převlékáním do různých kostýmů vypořádávala s depresemi, používala převlékání a maskování jako terapii, činnost, o které věděla, že jí v danou chvíli pomůže, a nakonec proměnila tuto svoji zálibu v umění.¹²

Sama Sherman o své tvorbě říká:

“Everyone thinks these are self-portraits but they aren't meant to be. I just use myself as a model because I know I can push myself to extremes, make each shot as ugly or goofy or silly as possible.”¹³

¹² Cindy Sherman #untitled review – love, death, ageing and parrots | Television | The Guardian. [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/jul/28/cindy-sherman-untitled-review-love-death-ageing-and-parrots>

Ve volném překladu: „Všichni si myslí, že to jsou autoportréty, ale to ony být nemají. Já prostě používám jako modela sama sebe, protože vím, že se dokážu dotlačit do extrému a udělat každou fotografii tak ošklivou, bláznivou nebo hloupou, jak jen je možné.“

Pracuje zásadně sama, pouze za pomoci zrcadla, které si postaví vedle fotoaparátu. Pak se soustředí a ve svém odrazu, který vidí, se snaží proměnit, transformovat do osoby, kterou představuje. Výslednou fotografii pak upravuje tak dlouho, dokud místo sebe neuvidí někoho úplně jiného. Místo zachycení sebe tak sama od sebe odchází, vzdaluje se, mizí. Toto je častý jev ve fotografii autoportrétu, připadá mi, že autor tak vyjadřuje boj mezi touhou zobrazit sebe a nutkáním se přesto vůbec neukázat.

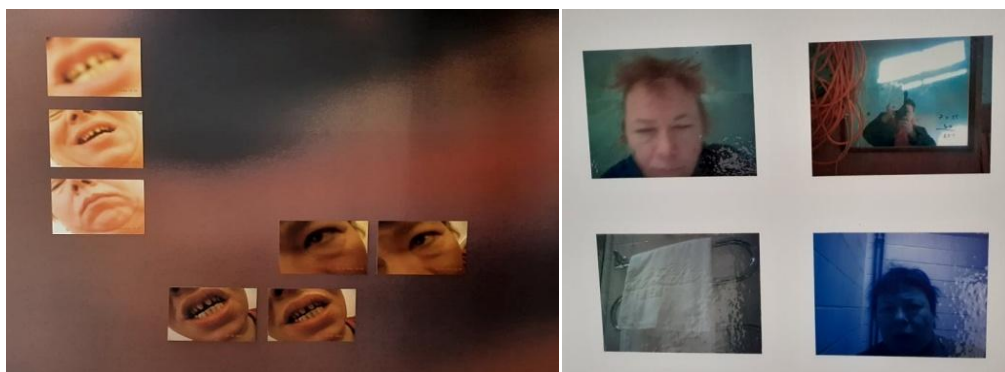
DITA PEPE (*1973)
ze série Autoportréty se ženami, ze série Autoportréty s muži

Dita Pepe je česká fotografka, která se proslavila třemi sériemi autoportrétů, které vytvořila: Autoportréty se ženami, Autoportréty s muži a Autoportréty s rodinami.¹⁴ Specialitou její tvorby je tedy zobrazení sebe, ale ne sebe samotné, nýbrž s doprovodem. Doprovod na fotografiích ale představuje spíše Pepe. Chtěla bych se blíže podívat na Autoportréty se ženami, protože je to její první soubor a připadá mi ze všech tří jako ten nejopravdovější. Dita Pepe na snímcích pózuje

¹³ Cindy Sherman #untitled review – love, death, ageing and parrots | Television | The Guardian. [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/jul/28/cindy-sherman-untitled-review-love-death-ageing-and-parrots>

¹⁴ BIRGUS, Vladimír. *Dita Pepe: Autoportréty/Self-portraits*. Nakladatelství KANT, Praha, 2012. ISBN: 978-80-7437-069-4

se ženami, se kterými se přátelila nebo je znala ze svého okolí a obdivovala je nebo jí připadaly zajímavé. Přejde k nim domů, půjčí si jejich oblečení, namaluje se stejně jako ony, použije paruku, když se to hodí, celá se stylizuje do ženy, se kterou se fotografuje, celá se změní v její dvojnici. Stejně jako Sherman zachycuje sama sebe s jistým odosobněním, odstoupením od své osoby. Divák sice autorku vidí, přesto nevidí její skutečnou podobu. Hledání sama sebe je v sérii vyjádřeno právě přeměnami v mnoho navzájem velmi odlišných osob. Vtělování do kůže někoho jiného, obsazení jejich místa v jejich domě, potlačení sebe a přijetí života někoho jiného. Dita Pepe tak pokládá a zodpovídá otázky toho, kým je a kým by mohla být.

LIBUŠE JARCOVJÁKOVÁ (*1952)
Autoportréty ze série Jako když tygr spí, 2021

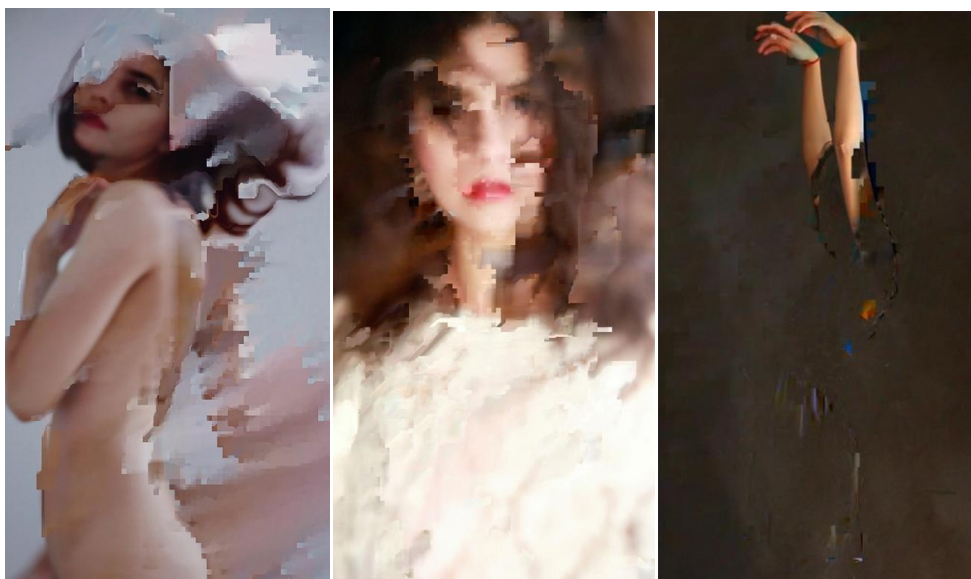
Jarcovjáčková pracuje s autoportrétem intuitivně, na snímcích zachycuje sebe ve své naprosto přirozené podobě, často i z nelichotivých úhlů, nevyhýbá se nahotě, neuhýbá ničemu. Zachycuje všechno, nepřikrášluje si realitu, následuje svou konstantní potřebu fotografovat sama sebe a to, co prožívá nebo kde se nachází. Aniž by to zamýšlela, vytváří tak po celý svůj život obsáhlý soubor autoportrétů, které lze poskládat za sebe a vytvořit z nich něco na způsob obrazového deníku její osoby.¹⁵ Podobný počín by bylo možné provést u téměř každého dnešního člověka, který vlastní mobilní telefon a fotí sám sebe a to, co se mu líbí. Deníkové pojetí autoportrétu je dnes běžné a u fotografů oblíbené, protože dovoluje pracovat s médiem fotografie terapeuticky a autoři, kteří se autoportrétu věnují, mnohdy začínají s žánrem právě proto, že si tak řeší nějaký svůj osobní problém. Libuše Jarcovjáčková ale tvořila své autoportréty přirozeně, celé roky, a až když se ohlédla zpátky, uviděla, co celou dobu vytvářela. Shromáždila je, uspořádala a soubor vystavila. Její práce má velkou cenu proto, že autorka si v ní na nic

¹⁵ Zvědavé kočky i berlínské vykořenění. Libuše Jarcovjáčková v autoportrétech pracuje s kouzlem nechtěného | Informuji.cz. *Kulturní akce a Kultura - Informuji.cz* [online]. Copyright © 2009 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.informuji.cz/clanky/8756-libuse-jarcovjakova-vystava-libcice/>

nehraje, výsledný soubor je pravdivým pohledem na její život, upřímnou zповědí obyčejného člověka pohybující se mnohdy podivnými místy.

AUTOPORTRÉT DNES (OBRAZEM)

Najít v současné době, kdy se fotografem stává každý, kdo vlastní nějaký přístroj schopný fotografii zachytit, je obtížné. Z nepřeberného množství profesionálů i amatérů je nesnadné vybrat ty, kteří řemeslu fotografie skutečně rozumí a zároveň přináší autoportrétu něco cenného, svého, neotřelého a nového. Následující umělce jsem si vybrala proto, že mě jejich fotografie zaujaly a protože v nich vidím alespoň částečnou podobnost s mým vlastním souborem. Jsou to autoři a autorky různého věku i přístupu k fotografii, ale právě jejich rozdílnost považuji za cenný aspekt celého shrnutí, protože je tak vidět rozmanitost současného pojetí autoportrétu.

SUSANA MOYAHO – Misremember me correctly¹⁶

Autorka pracuje s fotografií jako s digitální datovou stopou, jednotlivé pixely jsou pro ni částečkami, které může na „plátně snímku“ rozptýlit, rozmazat či prolnout tak, jak uzná za vhodné. Díky přírodním nekřiklavým barvám a jednoduchým pozadím vyvolávají její fotografie dojem napůl abstraktních maleb.

Když porovnám její přístup k autoportrétu s tím mým, spojitost leží v tom, jakým způsobem pracujeme s vlastní osobou na jednotlivých snímcích. Připadá mi, že jak ona v tomto souboru, tak i já v tom svém pracujeme s vlastním bytím a nebytím v prostoru, obě znázorňujeme přítomnost a nepřítomnost, a to oboje probíhající současně v jednu chvíli.

¹⁶ Digital Mediations: Susana Moyaho: Misremember Me Correctly - LENS CRATCH. *LENS CRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright ©Susana Moyaho, Debris 14, 2020 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2021/09/digital-mediations-susana-moyaho-misremember-me-correctly/>

JENNIFER McCLURE – Still the body¹⁷

Fotografka v souboru zpracovává období svého neplánovaného těhotenství. K zachycení celého pro ni zvláštního, nového, strašidelného a neznámého území, jímž pro ni těhotenství bylo, využívá metodu autoportrétu. Objektem, který je středobodem všech snímků, je dle očekávání rostoucí břicho. Autorce se ale dle mého názoru daří zachytit podstatu těhotenství velmi citlivě a kreativně. Vyhýbá se klišé a očekávaným úhlům záběru.

Spojení mezi mými a jejími autoportréty tkví hlavně v barevném a světelném ladění celé série. Některé fotografie jsou pořízeny s bleskem, jiné bez, některé jsou temnější, tmavší, jiné prosvětlenější, některé snímky jsou z exteriéru, jiné

¹⁷ Focus on Self-Portraiture: Jennifer McClure - LENSSCRATCH. *LENSSCRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright © Jennifer McClure [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2020/10/self-portrait-week-jennifer-mcclure/>

z interiéru. Přesto drží soubor pohromadě a dokládá výpověď o tom, co autorka potřebovala sama v sobě zpracovat.

GERHARD CLAUSING – Selfscapes¹⁸

Autor v autoportrétech, které vytváří, zkoumá své tělo, a to velmi zblízka. Hraje si s perspektivou, odrazem, světlem a stíny. Z jeho snímků vyznačuje zlověstnost, ale zároveň vtip a nadsázka, se kterými zobrazuje sám sebe bez ostychu a hrdě se všemi vráskami a nedokonalostmi. Kontrastní černobílé zpracování dodává snímkům na údernosti, jsou tak výraznější, než kdyby byly barevné.

Můj a jeho soubor mi připadají podobné právě v oné zlověstnosti a zároveň hravosti. Bez problému si dokážu představit, že si Clausing také představuje, že je duchem svého domu a že se to takto rozhodl ztvárnit.

¹⁸ Gerhard Clausing: Selfscapes - LENS CRATCH. *LENS CRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2014/07/gerhard-clausing-selfscapes/>

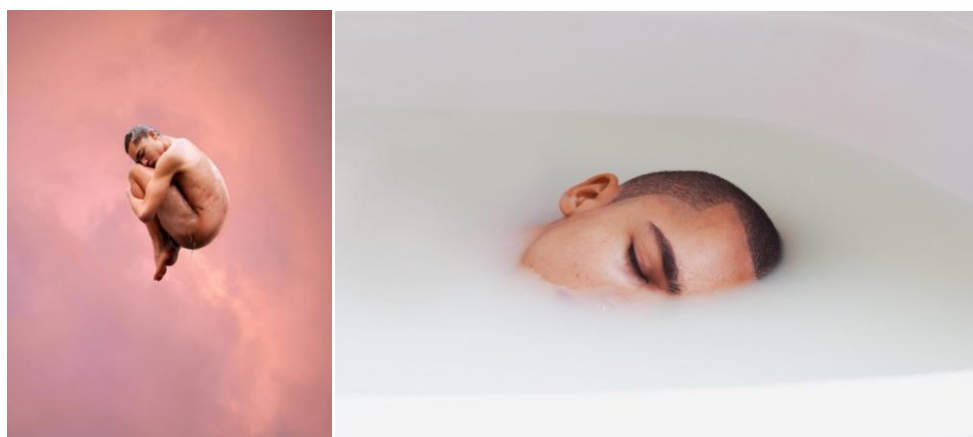
CIG HARVEY – You look at me like an emergency¹⁹

Tyto autoportréty jsou vybrány z obrovského souboru, který autorka tvořila více než deset let. To je na fotografiích patrné – když je porovnám se snímky předchozích autorů, tak tento soubor zdaleka není tak soudržný právě proto, že fotografie jsou vytrženy z jinak obsáhlejší série, ve které autorka prostřednictvím autoportrétů, ale i portrétů, krajin, zátiší a zachycených okamžiků vypráví příběh svého života.

Jednotlivé snímky jsou promyšlené a díky rekvizitám či kostýmům (plesovým šatům, kolečkovým bruslím, obrazu či lampě nadměrné velikosti) působí trochu uměle, někdy až příliš plánovaně. Na druhou stranu ale oceňuji míru pozornosti, kterou Harvey věnuje detailům a také dojem příběhu za každou fotografií, který z její tvorby mám.

¹⁹ Storytelling Self-Portraits by Cig Harvey (15 photos). *My Modern Met – The Big City That Celebrates Creative Ideas* [online]. Copyright © 2022. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/storytelling-selfportraits-by/>

Ačkoli naše přístupy k autoportrétu nejsou příliš podobné, jistou paralelu jsem schopná vidět v práci s prostředím, a také ve snaze zobrazit určitý pocit takovým způsobem, že už k němu není potřeba dalšího výkladu či vysvětlení, vše lze pochopit a vycítit přímo z fotografie.

DAVID UZOCHUKWU – autoportréty²⁰

Uzochukwu pracuje s atmosférou místa či prostředí, ve kterém sám sebe zobrazuje. Čistota formy a výsledná monumentálnost snímku je podpořena absencí jakýchkoli rekvizit, nadbytečného oblečení, rušivých předmětů či barev. Snímky jsou snové, autor má často zavřené oči a je jakoby ponořený sám do sebe, vyznačuje zranitelnost a křehkost.

²⁰ David Uzochukwu: A talk with the young photographer about his captivating work | by Amy Michelle Smith | Medium. *Amy Michelle Smith – Medium* [online]. Dostupné z: <https://amymichellesmith.medium.com/david-uzochukwu-a-talk-with-the-young-photographer-about-his-captivating-work-3834265717c9>

I přes jednoduchost formy, která někdy působí prvoplánově nebo až příliš prázdně, se dle mého přesvědčení daří autorovi vytvářet, co se týče barev a kompozice, pro oko velmi poutavé fotografie, které si divák zapamatuje.

Spojitost mezi jeho autoportréty a těmi mými vidím hlavně v tom, jak snímky na člověka působí, co z nich vychází – napůl klid, uvolnění, osvobození a napůl nějaký skrytý temnější význam, který tam být může a zároveň nemusí.

PROCES VZNIKU SOUBORU MÝCH AUTOPORTRÉTŮ

Způsob, jakým se umělec (v tomto případě fotograf) rozhodne sám sebe zachytit, dle mého názoru přirozeně vychází z toho, jak daný člověk sám sebe vnímá – jestli se cítí ve svém životě dobře, jestli se považuje za osobu sebevědomou, silnou, spokojenou nebo jestli sám se sebou spíše zápasí, připadá si ztracený, nedůležitý, nevěří ve své schopnosti, sám sebe třeba podceňuje – v tom, jak se člověk vypořádá, je možné alespoň z části číst, jaký je.

Autoportrét je pro mě neoddělitelně spjatý s psychikou. Vztahuje se přímo k mé osobě, zkoumá mě, zkouší mě. Chtěla jsem sama na sobě provést experiment, vykročit ze své komfortní zóny. Rozhodla jsem se vytvořit sérii fotografií, která bude držet pohromadě a zároveň bude každý snímek nějakým způsobem vypovídat o tom, jaká jsem. Preferuji pracovat sama, protože tak mám kontrolu nad vším, co probíhá. Mnohem bezpečněji se cítím za hledáčkem fotoaparátu než před ním. Během procesu fotografování vlastních autoportrétů jsem se ale musela stát částečně objektem, a to mě postavilo do zcela neznámé pozice.

Vycházela jsem z vlastního přesvědčení, že osobnost člověka není nikdy možné zachytit v její celistvosti, nikoho nelze zobrazit takového, jaký přesně je. Neměla jsem v úmyslu proti této skutečnosti bojovat, naopak, chtěla jsem tento jev zdůraznit. Proto jsem plánovala na snímcích zobrazovat jen jednotlivé části sebe samé. Chtěla jsem se jednoduchou analýzou, rozebráním, rozložit na jednotlivé své stránky a ty pak zachytit. Připadalo mi to logické i jednoduše proveditelné. Do toho jsem pak ovšem včlenila myšlenku „ženy dvacátého prvního století“ a jak jsem si takovou ženu představovala. Relativně jednoduchá idea rozložení člověka na části se tak kvůli přidání další roviny, roviny moderní ženy, zkomplikovala. Ženou dvacátého prvního století jsem totiž už neobsahovala jen sebe, ale všechny ženy současnosti. Snažila jsem se spojit niterné téma osobní analýzy s všeobsahujícím tématem ženství současné společnosti.

Ačkoli se zdála být tato dvě pojetí autoportréту neskloubitelná, neúnavně jsem se o jejich spojení pokoušela. Ve všem zmateném si hledám smysl a řád, proto jsem se o to snažila i ve vlastním konceptu. Nebyla jsem si jistá, jestli jdu správným směrem, přesto jsem pokračovala. Kdybych se mohla přenést zpět v čase a poradit sama sobě, řekla bych si, ať v klidu vše promyslím, a nepokračuji v něčem, čím si nejsem na sto procent jistá. V této fázi jsem nebyla schopná zhotovit jedinou fotografii, jen jsem neustále předělávala a přepisovala pojetí projektu. Odklonila jsem se od původní myšlenky zobrazování pouze částí mé osoby a začala se soustředit pouze na moderní ženu. Chtěla jsem být Venuše, z vody zrozená, biblická, něžná, svatá. Chtěla jsem být kovbojka, pistolnice, čarodějka, divoženka žijící mimo zákon. Chtěla jsem být obyčejná, každodenní, taky uražená, našťvaná a nedoceněná, pak taky krásná, odvážná ale neviditelná, a v neposlední řadě rozpustilá uprchlice, nadšená obryně, nahá a vysílená nebo uvězněná v akváriu jako mořská panna. V této fantasmagorické plejádě nápadů jsem si hledala vnitřní řád. Všechno vzešlo z pocitů, každý jednotlivý nápad měl kořeny v tom, jak jsem se jako žena ve světě cítila, tak jsem fotografie začala dělit do kategorií, přiřazovat každé z nich konkrétní vlastnosti, atributy. Snažila jsem se zobecnit pocity, které

k jednotlivým snímkům náležely, tak, aby bylo možné je aplikovat na kteroukoli ženu na světě, na všechny ženy dvacátého prvního století. Teď už vím, že generalizace tak velkého rozsahu nebývá zpravidla nikdy možná. Tehdy jsem vytvořila pět základních stádií ženy a k nim přiřadila jejich vnitřní charakteristiku.

Žena ve světě – svobodná, divoká, sebevědomá, rychlost, moc, zábava, nepolapitelná svůdkyně

Žena v sobě – něžná, každodenní, intimita, klid, plachost, čistota

Utlačení – uvěznění, bezmoc, frustrace, hněv, neviditelnost, nedocení

Osvobození – rebelie, odvaha, vzrušení, potřeba radikálního činu

Pokračování – tíha, nutnost, povinnost, žití a přežití, síla a vysílení, vycházení z přírody a vracení se k přírodě

V těchto fázích jsem viděla koloběh, cyklus. Nejdříve je žena silná, sebevědomá, potom se zklidní, poté přichází nespokojenost, pocit lapení, následně si žena uvědomí, že je v její moci se z vězení vymanit a posledním stádiem je vědomí, že udělala vše, co mohla, ale stejně musí nakonec pokračovat a vrací se zpátky na začátek koloběhu.

Z pěti stádií se koncept následně rozrostl na šest: zrození, vyrůstání, hýření, uvěznění, osvobození a pokračování. Pod každý pocit spadala jedna či více fotek, které se k němu těsně vázaly. Více jsem se zaměřila na cyklení jednotlivých fází a snažila se vrátit k tomu, že jde především o zobrazení mě a ne nutně všech žen světa. Začala jsem také více přemýšlet o způsobu realizace jednotlivých fotografií, chtěla jsem pracovat s přírodou, živly, světlem, prostředím, s kostýmy a rekvizitami.

Cvičení ke Zrození, Klára Juřeníková 2021

Zamýšlela jsem vytvořit minisérii zachycující fiktivní příběh dívky, která v každém čase existuje beze strachu ve své nejsyrovější formě. Uvažovala jsem o prolnutí autoportrétu s módní fotografií, chtěla jsem podpořit biblický dojem z některých snímků a posunout je do současnosti přidáním moderních kusů oděvu či rekvizit. Zároveň mělo pojetí zůstat minimalistické a významově čisté. V této fázi jsem se také začala poprvé orientovat směrem k domovu – finálnímu zaměření mé práce. Přemýšlela jsem nad tím, že všechny fotografie by mohly vznikat právě v mém domovském prostředí.

Dál jsem ale pracovala se stádií moderní ženy. Proces vymýšlení, přepracovávání a následného zavržení mých nápadů se mi zdál nekonečný a neuvěřitelně únavný. Počáteční odhodlání mě opustilo a práce na projektu stresovala, zatěžovala. Různé fotografie vyžadovaly různou denní dobu, světelné i povětrnostní podmínky – v plánu bylo fotografovat v noci, brzy ráno za šera, v měkkém světle večera, v dešti, když bude zataženo a větrno i když bude slunečno. Ke každému stádiu ženy náležel pečlivě sepsaný seznam, na kterém bylo vše potřebné: vybraný oděv, pocit, který budu na snímku vyjadřovat, lokace fotografování, kdy (v jakou denní dobu a za jakých podmínek) se bude fotografovat, kdo mě vyfotografuje a jaké rekvizity je třeba opatřit. Teoreticky jsem měla vše naplánované do nejmenšího detailu.

V této fázi jsem měla několik zásad, na které jsem myslela vždy, když jsem na projektu pracovala:

Ne kliše

Ne prvoplánovost

Šťáva

Jiskra

Rafinovanost

Nové

Moderní

Neotřelé

Drzé

Chytré

První pokus o vyfotografování jednoho snímku ze série ale skončil neúspěchem.

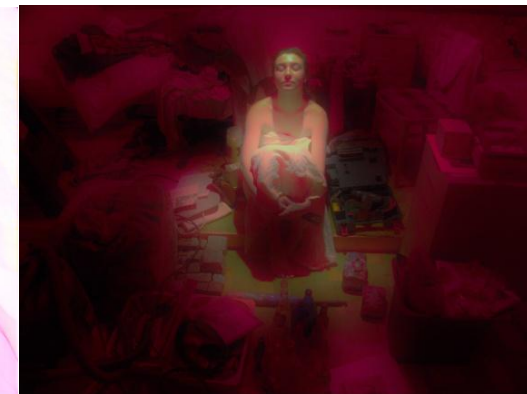
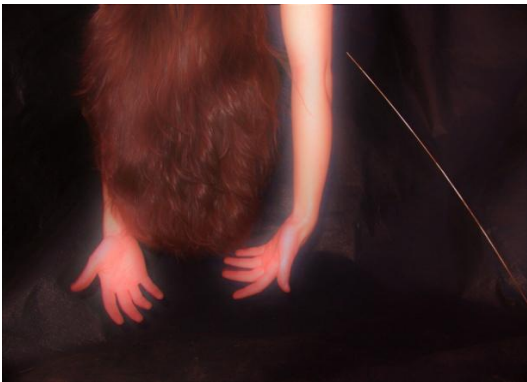
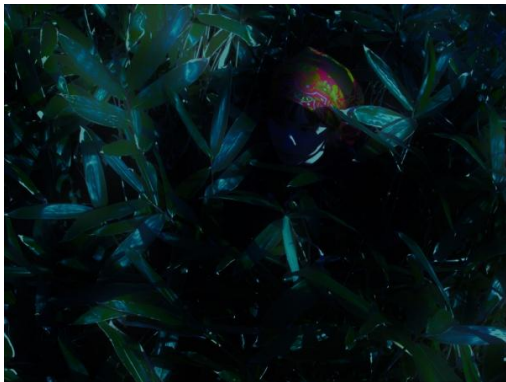
Pokus o Pokračování, Klára Juřeniková, 2021

I přes fakt, že jsem sama nebyla s výsledkem stoprocentně spokojená, jsem považovala zhotovení první fotografie za krok vpřed. Snímek ale vyšel jako nepoužitelný jak po technické tak obsahové stránce, a to mě srazilo zpátky. Přestala jsem věřit, že jsem si vybrala správnou cestu, jak sama sebe zobrazit a věděla jsem, že práci v takovém pojetí, v jakém v té době byla, nedovedu dokončit.

Striktně metodickou prací s fotoaparátem jsem se rozhodla dokázat si, že jsem stále schopná fotografovat, že pořád rozpoznám dobré světlo i zajímavý úhel pohledu. Bez jakékoli předchozí přípravy jsem se vydala po okolí mého domu a fotografovala vše, v čem jsem viděla potenciál pro další práci. Ačkoli jsem si byla vědoma toho, že výsledkem mají být autoportréty, na snímcích jsem zachycovala pouze prostředí nebo objekty. Já sama jsem v žádném ze snímků nefigurovala, a právě tak jsem došla k myšlence, která je podkladem pro celé finální pojetí mých autoportrétů. Jsem duch tohoto místa.

AUTOPORTRÉTY – JSEM GENIUS LOCI SVÉHO DOMU

Když jsem fotografovala, pohybovala jsem se vevnitř v domě i okolo něj. V prostředích, která jsem si vybrala a zachytila je, jsem se nevyskytovala, a přesto jsem tam mohla být neustále – jen jsem se třeba velmi důkladně ukryla. Soustředila jsem se na barevně, kompozičně, světelně či strukturou zajímavé scenerie a v nich si představovala samu sebe, pořád přítomnou a přitom běžnému pohledu skrytou, neviditelnou, nebo viditelnou jen občas a jen pro někoho – jen pro toho, kdo se pozorně dívá. Stala se z toho pro mě hra – díky své hrané nadpřirozenosti jsem se v celém procesu začala cítit příjemně, uvolněně a lehce. Ve hraní je volnost, svoboda, vtip, nadsázka. Uvědomila jsem si, že mě to celou dobu mělo bavit tak, jako mě to začalo bavit v tu chvíli, kdy jsem se přestala bát. Proces tvoření by měl vycházet z radosti a radost také přinášet – ne stres, ne pocit neschopnosti, ne paralýzu. MgA. Robert Buček, Ph.D., současný vedoucí ateliéru keramiky na Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, nám v semináři kresby, jakožto kolektivu prvního ročníku studia výtvarného oboru, řekl, že jakmile se začneme bát, že na obraze či jakémkoli jiném výtvarném díle něco pokazíme, tak jsme skončili. Ten strach nesmí přijít, musíme tvořit bez toho, že bychom se báli, že to nějak pokazíme, bez toho, že bychom k dílu přistupovali opatrně a báli se udělat další krok, protože to vypadá, že když to nezkazíme, mohlo by z toho být něco opravdu dobrého. Tvořit by se mělo zásadně beze strachu. Každá takzvaná chyba se může nakonec stát přínosnou pro konečný výsledek. Je to pro mě velmi cenná rada. Zbavila jsem se strachu z toho, že projekt nezvládnou dokončit a začala jsem s fotografováním. Výsledkem je následující soubor.

Autoportréty (Jsem genius loci svého domu), Klára Juřeníková, 2022

Představte si sami sebe jako ducha. Kam byste se vrátili? Kde byste asi strašili? Já vím, že bych strašila v našem domě. Duchové jsou spojeni s místy, ke kterým si během života vypěstují silný vztah a každý člověk, ať už chce anebo ne, je nějakým způsobem spojený se svým domovem. Není sporu, že každý patří méně či více tam, kde vyrostl. Já patřím tam, kde jsem vyrostla – k našemu domu, na naši zahradu. Odtud jsem, odtud pocházím, vycházím, sem se vracím, vsakuji, splývám, zanikám. Mizím a objevuji se, propadám se skrz známá místa s jejich vlastní energií, skrz prožitky, požitky, zapomenuté radosti vytažené z minulosti znovu na světlo, skrz světlo, které mění a na okamžik konzervuje pravou podstatu prostoru. Všechny věci, místnosti, rostliny a zákoutí tu žijí stejně dlouho jako já. Znají mě tak dobře, jako já znám je. Jsem genius loci svého domu, duch místa.

Definice: slovní spojení genius loci pochází z latiny a v překladu znamená duch místa. Popisuje se tak atmosféra a charakter místa, pocit, který člověk má, když se vyskytuje v určité oblasti. V římské mytologii výraz genius loci označoval ducha či bůžka, strážce chránícího určité místo.²¹

„Genia loci často citlivě vnímají umělci a čerpají z něj inspiraci pro svou tvorbu. Je obtížně popsateľný, ale je stabilním znakem identity dané lokality, který se zachovává v různých historických situacích, přechází z jedné do druhé, ožívován novými existenciálními významy. [...] Většinou spoluvytváří pocit domova, tedy i dnes má svůj význam jako útočiště a prostor osobní a rodinné identifikace.“²²

Domov pro mě znamená v první řadě šťastné a bezpečné útočiště. Měla jsem krásné dětství a rodinné vztahy nám vydržely bezproblémové dodnes. S tím, jak jsem dospělejší, jsem ale začala vnímat i jiný pocit spojený s domovem. Od doby, co studuji v jiném městě a většinu týdne trávím jinde než doma, se cítím pokaždé, co přijedu zpátky domů, zvláštně. Nějakou dobu mi trvá přizpůsobit se zdejšímu běhu věcí, zapadnout zpátky na své místo dcery, mezi rodiče a bratra. Je to pro mě starý svět, určitým způsobem neměnný a konstantní. Život tady je poklidný, známý a jednoduchý. Vrátit se do něj je příjemné, ale zároveň v tom cítím krok zpátky, návrat do minulosti, návrat zpět k mému mladšímu já. Je to pro mě zneklidňující, protože cítím, že ve svých dvaceti třech letech bych už mohla bydlet ve svém vlastním domě nebo bytě. Jsem už dostatečně dospělá. Zatím ale vlastní byt ani dům nemám, proto jediným místem, kam se neustále vracím, zůstává náš rodinný dům. Obývám pro mě tak dobře známé prostory, sedím na stejných židlích, na kterých jsem sedávala i před deseti lety, chodím po tom stejném schodišti. Jsem žijící duch tohoto místa a z hlediska tvorby to znamená hru a zábavu, ale pocitově to pro mě představuje i nemožnost odpoutání, doživotní spojení a neschopnost se osvobodit. Když přijedu domů, nějakým způsobem tam

²¹ Genius loci | Slovník cizích slov infoz.cz. *Slovník cizích slov online infoz.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.infoz.cz/genius-loci/>

²² Genius loci – Sociologická encyklopedie. [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Genius_loci

straším. Právě proto, že už bych tam nemusela být. Přesto tam jsem. Napůl jsem, napůl nejsem. Někdy ano, někdy ne. Jsem duch nebo zkouším, jaké by to bylo jím být. Hraji si na ducha svého domu. Straším, protože nevím, co jiného bych tam měla dělat.

Co se týče zpracování jednotlivých fotografií, vybrala jsem si posunutí mimo reálnou barevnost. Baví mě hra se světlem a tmou, kontrastem a sytostí barev. Je to krok na hranu abstrakce, kdy lidské oko znejistí a člověk na první pohled už není schopen s jistotou říci, na co přesně se dívá. To znejistění je pro mě krásná součást celé práce. Možnost rozličné percepce obrazu v závislosti na individuálním vnímání každého jedince dělá dílo zajímavějším, hravějším a řekla bych, že i současným, moderním.

Výsledná instalace souboru bude vycházet z centrální myšlenky projektu – jsem duchem místa. Jednotlivé fotografie budou na očích a přesto skryty, já sama budu přítomná i schovaná. Objeví mě ten, kdo se o to pokusí.

ZÁVĚR

Autoportrét obecně, od doby, kdy umělec poprvé učinil rozhodnutí zachytit na výtvarném díle sám sebe, funguje jako zrcadlo. Odráží povahu toho, kdo dílo vytvoří. Ať se autor snaží skrýt tvář či tělo do masek a převleků, nebo se zobrazí bez ostychu a nahý, něco to o něm vždy vypoví. Všechny předměty, které se rozhodne v díle ukázat a stejně tak i jejich absence, mohou nést význam, a to, co se schovává, nese mnohdy i víc důležitosti a pravdy, než to, co se ukáže. Ti, co se skrývají, tak jednají z nějakého důvodu a stejně tak ti, co mají potřebu se světu odhalit. Všechny formy autoportrétu nesou informace o člověku, který je zhotovil.

Autoportrét ve fotografii chápu jako terapeutickou pomůcku, formu deníku, vyjádření revolty vůči názorům společnosti, zachycení něčeho důležitého v životě, divoké hledání sebevyjádření i vážné pátrání po tom, jaký člověk ve skutečnosti je.

Autoportrét lze použít jako nástroj, metodu sloužící k sebepoznání. Otočením fotoaparátu proti sobě se umělec najednou nedívá okolo sebe, ale do sebe. Sám se ocitá pod drobnohledem. Má možnost vidět se takový, jako ho vidí ostatní zvenčí a zároveň se pokusit zachytit a prezentovat takový, jaký se vidí on sám. Může ukázat, jaký je, jaký by chtěl být – může říkat pravdu, může lhát, hrát si, může si vymýšlet, může experimentovat s vlastním tělem, identitou, osobností.

Autoportrét je ryze subjektivní záležitostí a ve většině případů je založený přímo na pocitech autora. Ať už jde o překonání složitého období nebo neobvyklé životní situace, o vypořádání se s nějakými zasutými traumaty, komplexy, utkvělými představami či předsudky společnosti. Fotografovat sám sebe znamená proces sebezkoumání, poznání vlastního těla, zpochybnění zažitých představ o sobě samém či naopak utvrzení a ujištění o určitých pravdách. Autoportrét dává jako médium umělcům svobodu ke zkoumání vlastní sexuality, orientace, víry a hodnot obecně.

Autoportrét znamená experiment. Převleky za někoho jiného, snaha o to převléct se sám za sebe, touha vyjádřit své nitro navenek, tak aby bylo viditelné i pro ostatní, aby výpověď fotografie byla pravdivá, aby obraz odrážel přesně to, co sám autor cítí.

Autoportrét je sebe-prezentace, sebereflexe. Je to zrcadlo, do kterého se ale nedívá jen jeden člověk, nýbrž každý, kdo k výslednému snímku přistoupí.

ANOTACE

Klára Juřeníková

Katedra výtvarné výchovy, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název práce: Autoportréty

Název práce anglicky: Self-portraits

Vedoucí práce: MgA. Svatopluk Klesnil

Klíčová slova: fotografie, autoportrét, historie autoportrétu, domov, duch, duch místa, genius loci

Key words: photography, self-portrait, history of photography, home, ghost, genius loci

Záměrem této bakalářské práce bylo zjistit, do jaké míry jsem schopná zachytit vlastní osobu, jak pravdivě se dokážu zobrazit. Zároveň jsem se procesem zhotovování vlastních fotografií snažila vypořádat s pocitem vztahujícím se k mému domovu, který jsem si v posledních letech v sobě vytvořila. Výsledkem je série fotografií, kde představuji ducha svého domu, jsem duch místa, genius loci. Splývám nebo se naopak vynořuji, hraji si a zároveň se nebavím. Straším u sebe doma.

V teoretické části práce procházím tvorbou vybraných autorů a autorek autoportrétů napříč historií, popisuji jejich přístup k tématu, myšlenky a motivace za jejich fotografiemi. Následně pomocí ukávek fotografických souborů současným fotografů autoportrétu prezentuji soudobý stav žánru. Obrazové pojetí dává divákovi možnost sám zhodnotit prezentovaná díla. Ke každému umělci píše krátký text objasňující jejich tvorbu a srovnávám jejich přístup k autoportrétu s vlastním pojetím.

Through this bachelor thesis I wanted to find out how truly and deeply I can depict myself. Through the process of taking self-portraits I tried to deal with strange feeling that I developed towards my home. The outcome is a series of photographs where I represent a ghost living in my house, a genius loci of the place I call home. I disappear and emerge, I play and at the same time I don't have fun. My house is haunted by me.

Theoretical part of the thesis deals with history and contemporaneity of self-portrait in photography.

RESUMÉ

This bachelor thesis is focused on genre of self-portrait in photography. The thesis has two parts: the theoretical part represented by this document and a practical part meaning a series of photographs, my own self-portraits.

Theoretical part:

The history of photographic self-portrait is being delivered to the reader through my personal selection of photographers who took interest in taking photos of themselves. It goes all the way from the author of the very first self-portrait to photographers of today. That includes work of Robert Cornelius, Hippolyte Bayard, Claude Cahun, Andy Warhol, Vivian Maier, Francesca Woodman, Cindy Sherman, Dita Pepe and Libuše Jarcovjáčová.

In the next section, there is a selection of contemporary self-portrait photographers to display how self-portrait can look and looks today. Names included: Susana Moyaho, Jennifer McClure, Gerhard Clausing, Cig Harvey and David Uzochukwu.

In the last part of the thesis there is a description of my process of creation. It is a story of how my self-portrait series was made. I explain what I struggled with, all the stages of my work, my thoughts and feelings during the process and how I eventually managed to overcome all the difficulties and put together a final set of photographs depicting me in and around my house.

Practical part:

Self-portraits (I am a genius loci of my house)

When I started to go to college I spent most of the week away from home. With time I developed a strange feeling towards my house. Everytime I came back, it took me some time to adjust to the way things flow around there. The return felt as if I was going back into the past, to the way I used to be when I was younger and it was disturbing. I felt like a ghost. I felt myself fading into the blanket, into the carpet, into the water in the bathtub, into the bushes outside. I felt like a ghost hunting my own house. I did not know how to operate with that kind of emotion towards my otherwise pleasant home so I decided to work with this feeling and through the process of taking ghost-like self-portraits find out if I can get rid of it or learn how to accept it, become comfortable with it and start to feel normal again when being home.

SEZNAM ZDROJŮ INFORMACÍ

KNIHY

BIRGUS, Vladimír. MLČOCH, Jan. *Česká fotografie 20. století: průvodce*. © Uměleckoprůmyslové museum v Praze a nakladatelství KANT, Praha, 2005. ISBN: 80-7101-041-3

BIRGUS, Vladimír. *Dita Pepe: Autoportréty/Self-portraits*. Nakladatelství KANT, Praha, 2012. ISBN: 978-80-7437-069-4

WEBOVÉ STRÁNKY A ČLÁNKY

ROBERT CORNELIUS

A Story of the Proto-Selfie: Self Portrait Photography and Photographers | Widewalls. *Widewalls | Modern & Contemporary Art Resource* [online]. Copyright © 2013 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.widewalls.ch/magazine/self-portrait-photography-photographers>

See the very first (surprisingly handsome) selfie... from 1839 - CNET. *Product reviews, advice, how-tos and the latest news - CNET* [online]. Copyright © 2022 CNET, a Red Ventures company. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.cnet.com/culture/see-the-very-first-surprisingly-handsome-selfie-from-1839/>

HIPPOLYTE BAYARD

Hippolyte Bayard — Google Arts & Culture. *Google Arts & Culture* [online]. Dostupné z: <https://artsandculture.google.com/entity/hippolyte-bayard/m02117k?hl=cs>

Hippolyte Bayard (The J. Paul Getty Museum Collection). *Getty: Resources for Visual Art and Cultural Heritage* [online]. Dostupné z: <https://www.getty.edu/art/collection/person/103KH7>

CLAUDE CAHUN

Claude Cahun Quotes (Author of Disavowals). *Goodreads | Meet your next favorite book* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://www.goodreads.com/author/quotes/443494.Claude_Cahun

The Claude Cahun, Self Portrait by Claude Cahun. *Obelisk Art History — Explore the world of human creativity* [online]. Copyright © Obelisk Art History LLC, 2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://arthistoryproject.com/artists/claude-cahun/the-claude-cahun-self-portrait/>

[online]. Copyright ©2022 Dangerous Minds [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://dangerousminds.net/comments/not_sure_if_youre_a_boy_or_a_girl_the_androgynous_self-portraits

An introspective glance at Claude Cahun by Ruth-Eloise Lewis | Behind the Curtain. *Behind the Curtain | Feminist perspectives on art, poetry, photography, literature and everything else in between.* [online]. Dostupné z: <https://behindthecurtainfeminism.wordpress.com/2013/03/14/990/>

Famous Self Portrait Photographers Who Define the Genre. *My Modern Met – The Big City That Celebrates Creative Ideas* [online]. Copyright © 2022. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/famous-self-portrait-photographers/>

ANDY WARHOL

Andy Warhol's Queens | Dazed. *Dazed & Confused Magazine | Fashion, Art, Music, Film, Ideas | Dazed* [online]. Dostupné z: <https://www.dazeddigital.com/fashion/article/17856/1/andy-warhols-queens>

Self-portrait in Drag - Medici University. *Home - Medici University* [online]. Dostupné z: <https://mediciuniversity.co.uk/self-portrait-drag/>

Andy Warhol On Business, Celebrity And Life. *Forbes* [online]. Copyright © 2022 Forbes Media LLC. All Rights Reserved [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/dinagachman/2013/08/06/andy-warhol-on-business-celebrity-and-life/>

Self-portrait in Drag (The J. Paul Getty Museum Collection). *Getty: Resources for Visual Art and Cultural Heritage* [online]. Dostupné z: <https://www.getty.edu/art/collection/object/107W6B>

VIVIAN MAIER

Vivian Maier: Portraits of America and Self – Speakeasy News. *Speakeasy News – L'actualité au cœur des cours d'anglais* [online]. Copyright © Estate of Vivian Maier, Courtesy of Maloof Collection and Howard Greenberg Gallery, NY [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.speakeasy-news.com/vivian-maier-portraits-of-america-and-self/>

Vivian Maier's Street Photographs To Become A Documentary - Better Photography. *Photography Contest, Events, Photography Tips, Camera Reviews – Better Photography* [online]. Copyright © Better Photography, All Rights Reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://www.betterphotography.in/news/vivian-maiers-street-photographs-to-become-a-documentary/30417/>

FRANCESCA WOODMAN

Francesca Woodman, Artist, and the Family She Eclipsed - The New York Times. *The New York Times - Breaking News, US News, World News and Videos* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2011/01/19/movies/19wood.html>

Why Francesca Woodman's defiant self-portraits are the prototype for the 'female gaze' | Sleek Magazine. *Sleek Magazine* [online]. Dostupné z: <https://www.sleek-mag.com/article/photography-francesca-woodman-prototype-female-gaze-co-berlin/>

A New Francesca Woodman Book Demands a Closer Look | Vogue. [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.vogue.com/article/francesca-woodman-photographs>

Francesca Woodman — Self-portrait research project. *index* [online]. Copyright © 2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://kravchenko-vitaly.ru/sprp/francesca-woodman/>

CINDY SHERMAN

W Magazine [online]. Copyright © W Media 2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.wmagazine.com/story/cindy-sSherman-fondation-louis-vuitton-paris-retrospective-interview>

Cindy Sherman Fondation Louis Vuitton. *Collectible DRY magazine - Home Page* [online]. Copyright © 2016 Collectible DRY [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://collectibledry.com/fashion-and-beauty/cindy-sSherman-fondation-louis-vuitton/>

MONTECRISTO. *MONTECRISTO / A Vancouver State of Mind* [online]. Copyright ©2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://montecristomagazine.com/magazine/volume-12/cindy-sSherman>

Just a moment... *Just a moment...* [online]. Dostupné z: <https://www.npg.org.uk/blog/cindy-sSherman>

How Cindy Sherman Redefined Self-Portraiture (7 Artworks). *TheCollector / Your Source for Ancient History, Art & Artists* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.thecollector.com/cindy-sherman-self-portraits/>

Cindy Sherman #untitled review – love, death, ageing and parrots | Television | The Guardian. [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/jul/28/cindy-sherman-untitled-review-love-death-ageing-and-parrots>

DITA PEPE

Dita Pepe | Fotograf Magazine. *Fotograf Magazine* [online]. Copyright © 2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://fotografmagazine.cz/?magazine=dita-pepe>

Opavský Dům umění až do dubna hostí autoportréty Dity Pepe | Milujeme fotografii – vše o digitální fotografii. *Milujeme fotografii – vše o digitální fotografii* [online]. Dostupné z: <https://www.milujemefotografii.cz/opavsky>

Dita Pepe: Fotografování chápu jako příležitost, jak posunout svoje vnímání a žít lepší život | Vltava. *Český rozhlas Vltava* [online]. Copyright © 1997 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/dita-pepe-fotografovani-chapu-jako-prilezitost-jak-posunout-svoje-vnimani-a-zit-8161881>

LIBUŠE JARCOVJÁKOVÁ

Zvědavé kočky i berlínské vykořenění. Libuše Jarcovjáčková v autoportrétech pracuje s kouzlem nechtěného | Informuji.cz. *Kulturní akce a Kultura - Informuji.cz* [online]. Copyright © 2009 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.informuji.cz/clanky/8756-libuse-jarcovjakova-vystava-libcice/>

SUSANA MOYAHU

Digital Mediations: Susana Moyaho: Misremember Me Correctly - LENSSCRATCH. *LENSCRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright © Susana Moyaho, Debris 14, 2020 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2021/09/digital-mediations-susana-moyaho-misremember-me-correctly/>

JENNIFER McCLURE

Focus on Self-Portraiture: Jennifer McClure - LENSSCRATCH. *LENSCRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright © Jennifer McClure [cit.

19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2020/10/self-portrait-week-jennifer-mcclure/>

GERHARD CLAUSING

Gerhard Clausing: Selfscapes - LENS CRATCH. *LENS CRATCH - Fine Art Photography Daily* [online]. Copyright © [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://lenscratch.com/2014/07/gerhard-clausing-selfscapes/>

Gerhard Clausing. Headscapes — Self-portrait research project. *index* [online]. Copyright © 2022 [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <http://kravchenko-vitaly.ru/srpr/gerhard-clausing-headscapes/>

CIG HARVEY

Storytelling Self-Portraits by Cig Harvey (15 photos). *My Modern Met – The Big City That Celebrates Creative Ideas* [online]. Copyright © 2022. All rights reserved. [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://mymodernmet.com/storytelling-selfportraits-by/>

DAVID UZOCHUKWU

21 Most Influential Self-Portrait Photographers to Follow in 2022. *ExpertPhotography » Photography Tips and Tutorials* [online]. Copyright © Toa Heftiba [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://expertphotography.com/self-portrait-photographers/>

David Uzochukwu: A talk with the young photographer about his captivating work | by Amy Michelle Smith | Medium. *Amy Michelle Smith – Medium* [online]. Dostupné z: <https://amymichellesmith.medium.com/david-uzochukwu-a-talk-with-the-young-photographer-about-his-captivating-work-3834265717c9>

David Uzochukwu: the 18-year-old photographer already shooting for Nike. *It's Nice That* [online]. Copyright © It [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: <https://www.itsnicethat.com/articles/18-year-old-photographer-david-uzochukwu-070317>

OSTATNÍ

Autoportrét – Wikipedie. [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Autoportr%C3%A9t>

Theses.cz – Vysokoškolské kvalifikační práce [online]. Copyright ©eR [cit. 19.06.2022]. Dostupné z: https://theses.cz/id/81fcn8/zaverecna_prace.pdf

Genius loci | Slovník cizích slov infoz.cz. *Slovník cizích slov online infoz.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.infoz.cz/genius-loci/>

Genius loci – Sociologická encyklopedie. [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Genius_loci